

EEN MEDISCH HULPMIDDEL WAAR MUZIEK IN ZIT

Een nieuw leven voor oude röntgenfoto's

Frans W. Zonneveld

Bone music: hoe het verbod op Westerse muziek in het Oostblok leidde tot het hergebruik van oude röntgenfoto's als clandestiene grammofoonplaat.

Lucas Kingma las deze zomer het boek *De koninkrijken van Midden Europa* van Martyn Rady met daarin een passage over het gebruik van röntgenfilms als grammofoonplaat in Tsjechoslowakije.¹ Na enig googelen vond ik vele verwijzingen en YouTube filmpjes.

Verboden Westerse muziek

Na de Tweede Wereldoorlog ging in het Oostblok de Westerse muziek, en dan vooral die uit de Verenigde Staten en Engeland, in de ban. Deze muziek was in strijd met de Russische cultuur en ideo-

logie. Jazz, rock-'n-roll, boogiewoogie, Latijns-Amerikaanse en zigeunermuziek waren verboden. Maar dit gold ook voor enkele Russische zangers.² Tegelijkertijd kwamen de Sovjetsoldaten, die in het westen vooral met jazz kennis hadden gemaakt, terug naar huis. Daar was een tekort aan alles. Ook aan het vinyl waar de grammofoonplaten van werden geperst. Er werd veel gesmokkeld, ook grammofoonplaten. Een soldaat, genaamd Stanislav Philo, smokkelde een duplicatiemachine voor grammofoonplaten (Telefunken) uit Duitsland naar het Oostblok.

Figuur 2. Ruslan Bogoslovski, de uitvinder van de bone music plaat. (bron: lagalnadelsur.com/2021/01/07/musica-de-huesos-un-testimonio-del-coraje-clandestino-para-subvertir-la-autoridad-la-rebelion-y-el-amor-por-la-musica/).

Muziekduplicatie

Duplicatie van muziek of gesproken tekst was op zichzelf niet verboden. Iedereen mocht naar een patriottische mars of een toespraak van Stalin luisteren, of zelf een tekst inspreken en die als registratie naar een familielid sturen. Het duurde echter niet lang of de machine van Stanislav Philo werd ook ingezet om verboden Westerse muziek te kopiëren. Eerst op audiobriefkaarten, maar de kwaliteit daarvan was zeer matig. De opname kon slechts enkele keren afgespeeld worden waarna het audiospoor door de stalen naald vernield werd. ▶

Figuur 1. Apparaat waarop de bone music platen werden gekopieerd (bron: atlasrecords.co.uk/blogs/all-about-vinyl/bone-music-or-music-on-ribs-how-to-share-music-in-a-totalitarian-state).

Figuur 3. Het snijden van de geluidsgroef in de röntgenfilm. (bron: www.vice.com/nl/article/evdewp/met-deze-rontgenfotos-werd-verboden-muziek-de-sovjet-unie-in-gesmokkeld).

Twee muzikfans, Ruslan Bogoslawski en Boris Taigin, bestudeerden het apparaat van Stanislav Philo tot in detail en bouwden een variant (zie figuur 1) erop

Radiostation in Boedapest

Deze speciale platen op röntgenfilm werden *bone music* genoemd. Ook wel 'jazz on bones' of 'music on ribs'. Dit werd in

'Ruslan Bogoslawski kreeg het idee om audiobriefkaarten te vervangen voor röntgenfilm'

die beter werkte. Ruslan Bogoslawski (zie figuur 2) kreeg het lumineuze idee om de audiobriefkaarten te vervangen door gebruikte röntgenfilm. Ze knipten de film met een nagelschaartje rond en brandden met een sigaret in het midden een gaatje. Deze films kochten of kregen ze van medewerkers van het lokale ziekenhuis in Leningrad. Die haalden ze uit de voorraad gebruikte cellulosenitraatfilms die, vanwege hun brandbaarheid, elk jaar vernietigd moesten worden. Overigens: deze films zijn, ondanks de beruchte brand die op 15 maart 1929 in de Cleveland Clinic in het röntgenfotoarchief heeft gewoed, nog tot in de vijftiger jaren in gebruik gebleven.³

Het snijden van de groef gebeurde met een soort beitelnaald van het type zoals men in de dertiger en veertiger jaren van de vorige eeuw gebruikte om muziek te graven in wasplaten of wasrollen (zie figuur 3). Ruslan Bogoslawski heeft zijn initiatief uiteindelijk met drie maal vijf jaar gevangenisstraf moeten bekopen.

het Westen bekend doordat József Hajdú, een medewerker van het Hongaarse postmuseum (zie figuur 4), veel van deze 'platen' gevonden had bij de Hongaarse

Figuur 4. József Hajdú met enkele exemplaren van zijn collectie bone-music platen in het postmuseum van Boedapest. (bron: www.gizmodo.com.au/2014/08/the-bizarre-history-of-x-ray-records-and-early-music-piracy/).

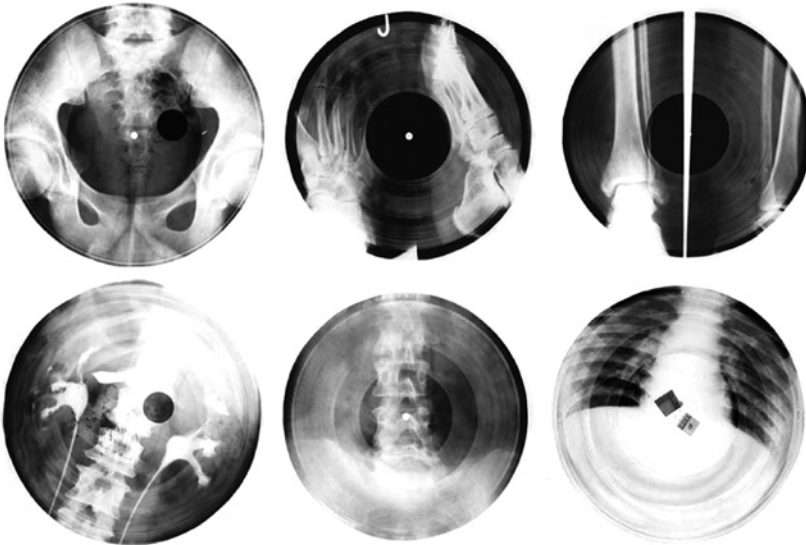
Radio in Boedapest. Hij is ze gaan verzamelen, en heeft erover gepubliceerd (zie figuur 5). Ook heeft hij zijn collectie meerdere malen tentoongesteld in Krakau (2006), Wenen (2008) en Boedapest (2011).

Illegale handel

Veel mensen achter het ijzeren gordijn wilden wel eens de muziek van Elvis Presley, Bill Haley, de Beatles, Little Richard, de Rolling Stones, de Beach Boys of Ella Fitzgerald horen. Daardoor ontstond er een handeltje in deze bone musicplaatjes. Omdat ze flexibel waren, kon je grote aantallen ervan in je mouwen en onder je jas verbergen. Je ging op een plek staan waar veel mensen langskwamen (bekende voorbeelden zijn de Kuznetsybrug in Moskou, de overdekte markt (Gistiny Dvor), of bij een bepaalde metro-uitgang) en dan wisten de voorbijgangers al dat je iets interessants te koop had en vroegen: 'Rock-'n-roll?'. Werd je gesnapt, dan betekende dat wel enkele jaren gevangenisstraf en als je student was, werd je van de universiteit verwijderd. Toch was het zo aantrekkelijk dat men dat risico er voor over had, want in Moskou bracht een plaatje 50 tot 70 roebel op. Ter vergelijking: een maandsalaris lag rond de 200 roebel. Hoe verder van Moskou, hoe duurder de plaatjes werden. Zo betaalde je er in de Oeral een heel maandsalaris voor.

Een plek om te luisteren

In de Stalintijd was er nog geen goede plek om naar illegale muziek te luisteren vanwege de krappe behuizing

Figuur 5. Voorbeelden van de bone music platen uit de collectie van József Hajdú. (bron: www.c3.hu/~bolt/artists/hajdu/index.html).

(zo'n twintig gezinnen moesten samen doen met één badkamer en één keuken). Daar kwam verandering in met Stalins opvolger; Nikita Chroesjtsjov. Hij liet grotere appartementen bouwen met eigen

afgespeeld voor ze versleten waren, kwamen er banden die meer dan een uur muziek konden bevatten en gemakkelijk te kopiëren waren. Het equivalent op band van een bone musicplaatje kostte in de

'Keukens werden sociale trefpunten om illegaal muziek te luisteren'

keukentjes en eigen badkamertjes. Al snel werden met name deze keukentjes sociale trefpunten om de illegale bone music met vrienden te delen.

Einde van de bone music

Halverwege de zestiger jaren werd de bandrecorder de opvolger van de bone music platen. Terwijl de platen met hun 78 toeren afspeelsnelheid maar 3 tot 5 minuten muziek konden bevatten en slechts 10 tot 12 keer konden worden

Sovjet Unie toen nog maar 60 kopeken (0,6 roebel). Ten slotte was het ook niet meer illegaal om muziek te kopiëren.

Publiciteit over bone music

De Engelsman Stephen Coates (zie *figuur 6*), was zodanig gebiologeerd door de bone music platen dat hij er een project van heeft gemaakt; het X-ray audio project (x-rayaudio.com). De resultaten daarvan zijn gepubliceerd in een boek⁴ en op tenminste dertien plekken ten-

toongesteld (onder andere Londen 2014, Berlijn 2021). Bone music platen worden nog steeds op Ebay aangeboden voor 50 tot 90 dollar.

Frans W. Zonneveld

Literatuur

1. Rady, M.: De koninkrijken van Midden-Europa. Een nieuwe geschiedenis van het hart van Europa. Uitgeverij Unieboek/Het Spectrum, Amsterdam (2023) ISBN 9789000376681.
2. Rib (recordings) Wikipedia ([https://en.wikipedia.org/wiki/Ribs_\(recordings\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Ribs_(recordings)))
3. Bruin, G. de: Nogmaals: de gevaren van röntgenfilms vervaardigd uit cellulosenitraat. NTvG 81 (13-11-1937) IV 46 pp 5557-5561.
4. Coates, S.: Bone music. Strange Attractor Press/MIT Cambridge MA (U.S.A.) (2015) ISBN 9781907222382.

Figuur 6. Stephen Coates, die een boek schreef over bone music en er een tentoonstelling over samenstelde. (bron: www.x-rayaudio.com/x-ray-audioexhibition/).